

MĖNESIO EKSPONATAS

Šachmatai

Muziejininkė Simona Gustaitytė

- Šachmatų figūros pagamintos iš duonos kleisterio;
- Figūros nudažytos baltais ir juodais dažais bei laku, padedančiu išsaugoti drėgmę ir tvirtumą;
- Figūrų aukštis nuo 2,5 cm iki 5,2 cm, skersmuo – nuo 1,6 cm iki 3 cm;
- Atlikimo technika – lipdyba;
- Šachmatų autorius – politinis kalinys Leonas Juškevičius;
- Pagaminti „Dnieprovskij“ lageryje, Magadano sritis, SSRS, 1954 m.

Šachmatai – šiandien visiems gerai žinomas žaidimas bei intelektualioji sporto šaka, lavinanti loginį mąstymą, atmintį, kūrybiškumą. Žaidimo istorija skaičiuoja ne vieną šimtą metų, o ankstyviausia jo versija, manoma, atsirado VI a. Indijoje ir sparčiai plito. Žinoma, pirmieji šachmatų prototipai, išsivystę Azijoje, skyrėsi nuo šiuolaikinio žaidimo principų, kitaip atrodė ir naudotos figūros.

Europą šachmatai pasiekė skirtingais keliais. Pietinėje žemyno dalyje jie pasklido musulmonams užkariavus Pirėnų pusiasalį, rytuose – palaikant prekybinius ryšius su islamiškais kraštais. Europoje šis žaidimas išpopuliarėjo apytiksliai XII a., o Lietuvoje jis žinomas bent nuo XV a. pradžios. Šachmatus perimant skirtingoms kultūroms, figūrų pavadinimai ir

formos buvo adaptuojamos prie vietinės simbolikos, tradicijų, religijos. Taigi ir Europos valstybėse figūrėlės įgavo naujas formas, pavadinimus, reikšmes. Pirminis šachmatų, kaip sumažinto mūšio lauko vaizdavimas, čia tapo aliuzija į feodalinę tvarką, turinčią savą hierarchiją. Pavyzdžiui, dramblio figūra daugelyje Europos šalių pakeista į vyskupo, karaliaus patarėjo – į karalienę, o pėstininko – į valstietį. Iš tolimųjų pasaulio kraštų į žemyną atkeliavusios abstrakčios rytietiškos ir realistinės figūrėlės tapo vis labiau detalizuotos. Vis tik šiuolaikinis, mums pažįstamas šachmatų stilius sukurtas gerokai vėliau – XIX a. viduryje.

Šiandien šachmatai įprastai gaminami iš aukštos kokybės medžio, metalų taip pat ir plastiko, tačiau istoriškai jiems naudotų medžiagų įvairovė buvo plati – molis, stiklas, dramblio kaulas ar net brangakmeniai. Tiesa, ne visuomet būta plačios pasirinkimo galimybės – štai įkalinimo įstaigose, kuriose griežta kalinių priežiūra ir ribotas medžiagų prieinamumas, šachmatų sukūrimui neretai prireikdavo pasitelkti išradingumą. Nuteistieji juos pasidarydavo iš to, ką turėjo savo aplinkoje. Sovietiniuose lageriuose vyravo figūrėlės, nulipdytos iš duonos minkštimo (juodą ir baltą spalvas suteikdavo suodžiais ir dantų milteliais, vėliau – dažais) ar išdrožtos iš medžio. Neretai meninių gabumų turintys kaliniai ir paprasčiausiomis sąlygomis pagamindavo dėmesio vertus kūrinius. Pažymėtina, kad šachmatai SSRS lageriuose anaiptol nebuvo retas užsiėmimas, jie įkalintiems asmenims suteikė galimybę atitrūkti nuo pilkos kasdienybės, užsiimti intelektualine veikla. Talentingiems kaliniams pagamintas dailus šachmatų rinkinys galėjo išgelbėti ir gyvybę. Būtent taip nutiko nuotraukoje užfiksuoto eksponato autoriui Leonui Juškevičiui. Jį nuo išsekimo ir bado ne kartą apsaugojo piešiniai ir iš duonos nulipdyti kūriniai, pelnę kalinių ir lagerių gydytojų prielankumą.

KAUNO
IX FORTO
MUZIEJUS

© KDFM / Sergej Orlov

KAUNO
IX FORTO
MUZIEJUS

© KDFM / Sergej Orlov

© KDFM / Sergej Orlov